HAZIRLAYAN: HAKAN SARI - YUSUF KOŞAR

7

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI

IHLAMUR
Anma ve Armağan
Kitaplar Dizisi

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan,
Özbekistan ve Türkmenistan'ın
bağımsız birer devlet olmalarının
30. yılına armağan

IHLAMUR
Anma ve Armağan
Kitaplar Dizisi - 7

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI

HAZIRLAYAN
HAKAN SARI
YUSUF KOŞAR

Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi - 7

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI

Hazırlayan
Hakan Sarı
Yusuf Koşar

Editör
Doç. Dr. Soner Sağlam

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Cüneyt Akın
Prof. Dr. Mehmet Temizkan
Prof. Dr. Muvaffak Duranlı
Doç. Dr. Ekrem Ayan
Doç. Dr. Erol Sakallı

Tashih
Dr. Murat Koçak

Son Okuma
Doç. Dr. Soner Sağlam

Kapak Tasarımı
Ayhan Elmalıpınar

Dizgi
Hakan Sarı

1. Basım
IKSY: 50
Ihlamur Kitap: 36
Eylül 2021
ISBN: 978-605-70786-2-9

Baskı ve Cilt
Girişim Ajans Ofset
Sertifika No: 47852

IHLAMUR

Topkapı Mah. Kahalbaşı Sok. No:31/1 Fatih - İstanbul
Tel: +90 535 550 00 05
kitap@ihlamur.com.tr
www.ihlamurkitap.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 12669

Ihlamur Kitap, İdeal Kültür Yayıncılık markasıdır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM
Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ **6**

SUNUŞ
Doç. Dr. Soner SAĞLAM **15**

Molla Bilal Nâzım ve Eserleri Üzerine
Adem ÖGER **16**

Çağdaş Uygur Edebiyatının Dünü, Bugünü ve Yarını
Alimcan İNAYET **30**

Berdinazar Hudaynazarov'un Hayatı-Edebî Şahsiyeti ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme
Boray İDEM **53**

Savaş Edebiyatı Bağlamında Kumlular Romanı
Cemile ARSLAN **77**

Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde "İdeal Dünya" Tasavvuru Üzerine
Cüneyt AKIN **87**

Başkurt Halk Şairi Remi Garipov
Dursun ÜNÜVAR **92**

Hakas Yazar Galina Grigoryevna (Meleyek) Kazaçinova'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği
Emine GÜVEN **98**

*Şehriyar'ın H**é**yder Baba'ya Selâm Şiirinde Üslup Özelliği Olarak Deyimler*
Emine TEMEL ALEMDAR **103**

Kadim Topraklara Yolculuk; Özbekistan Seferi...
Erhan SOLMAZ **113**

Balkanların Akif'i: Abdülfettah Rauf'un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler
Ertuğrul KARAKUŞ **117**

Kıbrıs Türk Edebiyatı
Gökçe YÜKSELEN PELER.....**122**

1916 Ürkün Olayının Kırgız Edebiyatındaki Yansımaları
Gulzade STANALİYEVA.....**148**

Çağdaş Azerbaycan Şiirinde Millî Uyanışın Temsilcisi Rüstem Behrudi
Gulzar MAMMADOVA.....**156**

Yollara Dost, Edebiyata Âşık Bir Özbek Edip: Miraziz Âzam
Gülşah TUĞLACI.....**166**

Özbek Edebiyatının Yenilikçi Yazarı Ulug'bek Hamdam
Hüseyin Can ÇETİN - Ekrem AYAN.....**184**

Kazakça mı, Kazak Türkesi mi?
Hüseyin Kahraman MUTLU.....**194**

Seypidin Ezizi ve Eserleri Üzerine
Kamile SERBEST.....**199**

Saha (Yakut) Sözlü Edebiyatı Üzerine
M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU.....**211**

Mücadeleci Şair Alirıza Nabdel (Oktay)
Meliha AZİZPOUR ÖZTURHAN.....**219**

Babamın Atı
Safar KOKİLOV, Türkiye Türkçesine Aktaran: Mehmet İRGE.....**226**

İki Rübâb Şairi: Tevfik Fikret ve Abbas Sehhet
Mesut KAPLAN.....**230**

Sergjusz Rudkowski
Murat KOÇAK.....**235**

Mehmed İsmayıl ile Dil ve Edebiyat Üzerine
Nazmi ALAN.....**241**

Gagauz Şair Gavril Gaydarcı ve Şiirleri
Oğuzhan YETİŞTİ.....**254**

Edebiyat ve Sinema İlişkisine Azerbaycan'dan Bir Örnek: Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi
Orhan BALDANE.....**261**

Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ile Söyleşi
"Türk Dünyası Edebiyatlarının Dünü, Bugünü ve Yarını"
Orhan BALDANE.....**273**

Lübnan'daki Türk Kültürünün Yaşayan Bilge Kaynağı: Abdo Kasım Sadık
Özgür Kasım AYDEMİR.....**277**

Zengan'da Düzenlene Bir Hikâye Yarışması ve Seyid Salar Musevi'nin Ulduz Adlı Hikâyesi
Özlem EKER.....**285**

İran Türklerinin Kültür Hayatında Samed Behrengi Etkisi
Seçkin SARPKAYA.....**288**

Kurda Âşık Kuzu
Sema ÜNÜVAR.....**307**

Azerbaycan Çocuk Şiiri (60-80'ler)
Semengül QAFAROVA.....**311**

Hilelerin Ötesinde Yaşatılan Türkçem
Seyhan MURTEZAN İBRAHİMİ.....**343**

Agageldi Allanazarov'un Ayazbaba Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme
Soner SAĞLAM.....**351**

Irak Türk Edebiyatında "Kerkük"
Sunay DENİZ.....**363**

Türkmen Edebiyatı Tarihinde Kaynak Olarak
"Zakaspiyskaya Tuzemnaya Gazeta" Gazetesinin Değeri
Tahir AŞİROV - Serdar ACAR.....**372**

Çağdaş Uygur Edebiyatında Tenkit ve Muhemmet Polat
Tugba GÖNEL SÖNMEZ.....**382**

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları
Ulduza ADIGOZALOVA.....**395**

Refail Oğuztürk Dağlı'nın "Nuri Paşa" Adlı Tiyatro Eseri Üzerine Bir İnceleme
Yaşar SÖZEN.....**406**

Lâtin Alfabesinden Kiril Alfabesine Geçiş Sürecinde Azerbaycan Basınının Faaliyeti
Ziyafet GAZIMOVA.....**424**

KATKI SAĞLAYAN YAZARLARIMIZ.....**453**

TAKDİM

Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ

Geçtiğimiz yüzyılın son on yılına girilirken Türk dünyası büyük bir değişimi yaşadı. 1991 sonunda yaklaşık yetmiş yıllık ömrünün sonuna gelen Sovyetler yıkılıp tarihin karanlık sayfalarına gömülüp gitti. Yüzyılın başında Rus Çarlığının çöküşüyle birlikte *"bağımsızlık"* bayrağını açan Türk dünyasının aydınları, Bolşevikler ile kol kola girmişlerdi. 1920'li yıllar gösterdi ki gerçekler veya Bolşeviklerin gizli düşünceleri çok daha farklıydı. Yeni kurulan cumhuriyetler Sovyet şemsiyesi altında toplandı. İlerleyen yıllar bu ideolojinin fikir babalarının birer birer yok olduğuna şahit oldu. Bu yok oluşların ardındaki adam Stalin, akıllara ziyan planlarla önce tahakkümü altına aldığı halkları açlığa mahkûm eden köy-kent olarak tanımlanabilecek *"kollektif"* hayatı uygulamaya geçirdi. Neresinden bakılsa nüfusun yarısı kırıldı. 1930'lu yıllar böyle acılarla başladı, daha büyük acılarla da sona erdi. 1937-1938 yılları büyük bir aydın kıyımına şahitlik etti. Peşinden savaşın ayak sesleri duyulmaya başladı. Beş yıl süren bu savaş, 20. yüzyılın gördüğü İkinci Dünya Savaşı'na ev sahipliği yaptı. Cephede kaybedilen canların yanında cephe gerisinde de yaşlılar, kadınlar ve çocuklar hayatta kalma mücadelesi verdiler. 1953 yılına gelindiğinde herkesin ve her şeyin sonu olduğu gibi yüzyılın en büyük *"zâlim diktatörü"* Stalin öldü. Stockholm Sendromu adı verilen psikolojik hal ile *"katiline âşık"* olan insanlar arkasından göz yaşları döktüler. Elçin'in *"Stalin'in ölümü"* hikayesindeki Fatma kadın gibiler onun öldüğüne uzun süre inanamadılar. *"Stalin ölürse dünyanın hali nice olurdu?"* Korku ve büyülenmiş ruh haliyle ağızdan çıkan bu sözler ve soru cevabını buldu. İnsanlar nefes aldılar, yazarlar kalemlerine vurulan zinciri kırmaya başladılar. Fatma kadının korkusu yersiz çıktı. 1989'da New York'ta yaptığımız sohbetimizde rahmetli Cengiz Aytmatov işte bu yılların yani *"savaş"*ın edebiyatının henüz yapılmadığını söylemişti. Artık *"savaşın"* da edebiyatı var ve onlarca ciltlik kitap olacak bu çalışma başlamış durumda. Bunun müjdesini sizlerle paylaşmak istiyorum.

2021 yılı Türkiye'de Yunus Emre ve Türkçe, Kazakistan'da da Jambıl Jabayulı yılı ilan edildi. İçinde bulunduğumuz ve sonlarına yaklaştığımız bu yıl aynı zamanda Sovyet Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından bağımsızlığına kavuşan beş Türk cumhuriyetinin bağımsızlıklarının da 30. yılıdır. Bu vesileyle *"Ses Bayrağımız Türkçe'in"* medeniyet dili kimliğini dünyaya duyurmak amacıyla Türk Dünyası Edebiyatı Kitabı, *Türkiye Dışındaki Modern Türk Edebiyatı* adıyla bir armağan kitap hazırlandı ve bağımsızlıklarının 30. Yılını kutlayan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinin bağımsız birer devlet olmalarının 30. yılına armağan edildi.

Elinizdeki bu çalışmada Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları alanının duayen ismi Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ile yapılan söyleşiden en genç araştırmacıların kaleminden çıkan incelemelere kadar pek çok yazıyı bulacak, pek çok yazar, şair ve dram yazarı ile tanışacaksınız. Türk dünyası edebiyatının son 150 yılı ile sınırlı bu çalışma ile sadece 1991'de bağımsız olan beş Türk cumhuriyetinin değil tüm sahaları ile Türkiye dışındaki Türk edebiyatının tamamı ile ilgili çalışmaların kitabın kapsamına dâhil edildiğini göreceksiniz.

Türkiye dışındaki Türk Edebiyatının son bir buçuk asırdaki önde gelen temsilcileri ve onların eserleri üzerine yapılacak çalışmalar ve mukayeseli edebiyat incelemeleri; Türkiye dışındaki Türk edebiyatının herhangi bir sahasındaki öykü, roman, edebî tenkit, tiyatro vb. bir edebî tür üzerine yapılacak çalışmalar ve mukayeseli edebiyat incelemeleri; halen hayatta olan bir yazar veya şair ile yapılacak söyleşi ya da sohbet türünde yazılar bu çalışmanın sayfalarında yerini almıştır.

1. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun İle Türk Dünyası Edebiyatlarının Dünü, Bugünü ve Yarını Üzerine Söyleşi

Türkiye'de Çağdaş Türk Lehçeleri ve edebiyatları üzerine yapılan çalışmalarda akla ilk gelecek isimlerden biri olan Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ile yapılan bu söyleşiyi keyifle okuyacağınızı düşünüyorum. Bu alanda birçok öğrenci yetiştiren ve yetiştirdiği öğrencilerin birçoğunun bugün Profesör olduğu Ercilasun, Türk Dünyası Edebiyatları ile ilk temasının Muharrem Ergin'in Azeri Türkçesi dersinde Şehriyar'ın *"Haydar Baba'ya selam"* şiiri ve şiirin incelemesi ile başladığını söylüyor. Yine Ercilasun, 1991 öncesinde *"Türk Dünyası"* kavramının olmadığı gibi edebiyatlarına bakışın da çok eksik olduğunu söyler. *Türk Kültürü* dergisinin önemine dikkat çeker ve bu derginin o yıllarda bu konuda bilgi veren nadir kaynaklardan biri olduğunu belirtir. 1991 sonrasında Türkiye'de hızlı ve büyük bir gelişme olur. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümleri açılır. Lehçelerin edebiyatları üzerinde yüksek lisans ve doktora tezleri yapılır. Lehçeleri çalışanlar, sahaya gitme imkânı bulurlar ve hem lehçeleri yerinde öğrenirler hem de edebiyatlarıyla ilgi kurarlar.

Ortak edebî dil konusunda sorulan soruya Ercilasun, oldukça gerçekçi bir şekilde cevap verir ve başka bir şeye dikkat çeker. Yaşanan tüm bu gelişmelere rağmen Ercilasun'a göre ortak edebî dil mümkün olsa da şu an için gerekli değildir. Şimdiki hedef, ortak edebî dil değil, ortak iletişim (komünikasyon) dili olmalıdır. Yani

Türkler bir araya geldikleri zaman anlaşabilecekleri ortak bir iletişim dilini bulmalıdırlar. Türkiye Türkçesi şu anda buna aday görünmektedir.

Ercilasun'a göre okuyucu kitlesinin artması halklar arasındaki yakınlaşmayı sağlar. Bunun için de kültüre ve sanata yönelik bir *"atmosfer"* oluşması gerekir. Bu atmosfer maalesef ülkemizde yoktur. Sovyetlerden kopan Türk cumhuriyetlerinde de eskisine göre daha zayıftır. İçinde bulunduğumuz teknolojik ve dijital hercümercin arasında kültür ve sanat kayboluyor gibidir. Teknolojik ve dijital ortam yok edilemez, onun içinde bir çare aramak ve bulmak, hatta onların imkânlarından yararlanmak lazımdır. Aydınlara, sivil toplum kuruluşlarına, yayın kuruluş ve organlarına ve tabii siyasetçilere görev düşmektedir.

Bazı bölümlerini sizlere aktarmaya çalıştığımız bu söyleşiyi keyifle okuyacağınızdan eminim.

2. Edebiyat ve Sinema İlişkisine Azerbaycan'dan Bir Örnek: *Beş Katlı Evin Altıncı Katı*

Ahmet Bican Ercilasun'un söyleşisinde de belirttiği gibi Azerbaycan edebiyatı, Türkiye'nin Türk dünyası edebiyatı ile ilk temas noktası. Günümüzde de Azerbaycan Yazarlar Birliği Başkanlığını da yürüten Anar, Azerbaycan edebiyatının en çok tanınan ve eserleri Türkiye'de basılan kalemlerden biri. *Beş Katlı Evin Altıncı Katı* romanı aynı zamanda Anar'ın beyaz perdeye de aktarılmış önemli bir eseri.

Anar, hikâye ve roman alanında önemli eserler vermiş bir yazar. Yüksek kültürlü bir aile ortamında yetişmesiyle birlikte filoloji ve sinema alanında gördüğü öğrenim de onun eserlerinde göze çarpan zengin içerik ve kültürel arka plana etki etmiş. Anar'a şöhretini kazandıran eserlerin başında gelen *Beş Katlı Evin Altıncı Katı* adlı romanı ve bu romandan sinemaya uyarlanan *"Tehmine"* adlı film farklı yönleriyle dikkat çekiyor. Filmde genel itibarıyla *"ana metne sadık kalınarak uyarlama"* yolu tercih edilmiş olsa da yönetmen tarafından ana iskeletin haricinde kalan bazı unsurların değiştirilmesi ya da yer verilmemesi sonucunda yer yer *"dönüştürme"* yolunun tercih edildiğini söylemek de mümkün.

3. Memmed İsmayıl ile Dil ve Edebiyat Üzerine

Dil ve edebiyat üzerine söyleşi yapılan şair Memmed İsmayıl, ömrünün son yirmi beş yılını Çanakkale'de geçirmiş, Azerbaycan edebiyatının yaşayan çınarı olarak görülüyor. Azerbaycan'ın bağımsızlık öncesi ve sonrası sosyal, siyasi ve edebî hadiselerine şahit olan şairin dil ve edebiyat üzerine derin düşünceleri herkesin ilgisini çekecek nitelikte.

4. Kadim Topraklara Yolculuk: Özbekistan Seferi.

Gezi yazısı niteliğinde olan bu yazıda Erhan Solmaz, Özbekistan'a gerçekleştirdiği akademik ziyaret sırasında karşılaştığı güzellikler, kurduğu dostluklar ve Özbek Türklerinin kültürel özelliklerine dair izlenimlerini samimi bir anlatımla dile getiriyor.

5. Kazakça mı, Kazak Türkçesi mi?

Sovyetlerin dağılması ile ortaya çıkan ve henüz cevaplanamamış kavramlardan birisi de Kazakça veya Kazak Türkçesi ifadesidir. Bunu kavram kargaşasını diğer bütün lehçeler için söylemek mümkündür. Hüseyin Kahraman Mutlu, yazısında bir isimlendirme sorununa değiniyor.

Türk dünyasında Kırgız veya Kazak kelimelerinden sonra bu isimlere birer *"Türkçesi"* ifadesi getirildiğinde Kırgızcanın veya Kazakçanın, Türkiye Türkçesinin bir ağzı, bir alt birimi oldukları anlaşılmakta ve algılanmakta. Kimilerine göre bu anlayış *"yerden göğe kadar yanlış"*tır. Kimilerine göre de doğrudur ve bu kavramların netleşmesi için zamana ihtiyaç olduğu görünmektedir. Bugünkü Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere Türkiye dışındaki tüm Türk halkları ortak bir Türk milleti ve Türkçeden geldiklerini kabul etmekte, fakat bunu farklı kavramlarla ifade etmektedirler.

6. Kurda Âşık Kuzu

Genç akademisyen Sema Ünüvar yazısında, Stalin korkusunun halk üzerinde ortaya çıkardığı Stockholm sendromundan bahsetmekte ve bunun Türk dünyası edebiyatlarındaki eserlere yansımasını örnekler üzerinden göstermekte.

7. 1916 Ürkün Olayının Kırgız Edebiyatındaki Yansımaları

Gulzada Stanaliyeva, Ürkün olaylarının modern edebiyata yansımasını satırlarına taşıyor. Kırgız halkının 1916 yılındaki ulusal kurtuluş isyanı, nesir türüne otobiyografik, anı, öykü, kurmaca ve diğer şekillerde yansımış. Örneğin *"Acar"* hikayesinde K. Bayalinov'un duygusal ve psikolojik ruh hali, M. Elebayev'in *Uzun Yol* romanındaki sert gerçekçiliği ve tarihi gerçeklik, nesir türünde psikolojinin gelişimi ve Tursunov'un romanı *Ata Yurt*'ta tarihi bir karakter ile sanatsal düşünceyi tarihsel etkinlik, tarih ve yaşam birlikteliği içinde ifade etme çabası. K. Akmatov'un *Mezgil* adlı romanı, ahlaki trajedi kavramının keşfi gibi niteliklerin ön plana çıktığı dönemin tarihi felsefesi. Bu ve benzeri tespitleri bu yazıda okuyarak Ürkün trajedisinin Çağdaş Kırgız edebiyatına ne şekilde tesir ettiğini görebilirsiniz.

8. Başkurt Halk Şairi Remi Garipov

Dursun Ünüvar da 20. yüzyılın önde gelen şairlerinden Remi Garipov'un hayatı ve eserleri hakkında bilgi veriyor. Şiirlerinde işlediği temalar yazının konusunu teşkil ediyor.

9. Çağdaş Azerbaycan Şiirinde Millî Uyanışın Temsilcisi: Rüstem Behrudi

Behrudi üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan Gulzar Mammadova, şairin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi veriyor ve şiirlerinin temaları ile dil ve anlatım özellikleri hakkında değerlendirmelerde bulunuyor.

18. Refail Oğuztürk Dağlı'nın *"Nuri Paşa"* Adlı Tiyatro Eseri Üzerine İnceleme

Yaşar Sözen, Modern Azerbaycan edebiyatının temsilcilerinden Dağlı'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgi veriyor ve ardından *"Nuri Paşa"* adlı tiyatro eserini yapı ve tema bakımından çözümlüyor. *"Nuri Paşa"* adlı eserin baş kahramanı Kafkas İslam Ordusu Komutanı Nuri Killigil'dir. Azerbaycan halkının büyük bir sevgi beslediği Nuri Paşa, iki devlet tek millet düşüncesinin somut bir örneği olarak Türk tarihine adını altın harflerle yazdırmıştır. Umarım bu eser Türkiye Türkçesine çevrilir ve Azerbaycan da olduğu gibi Türki'yedeki tiyatrolarda da sahnelenir.

10. Savaş Edebiyatı Bağlamında *Kumlular* Romanı

Cemile Arslan, Modern Türkmen edebiyatının önemli temsilcilerinden Berdinazar Hudaynazarov'un *Kumlular* romanı üzerinde tespitlerde bulunuyor. Özellikle roman, cephe gerisindeki halkın savaş nedeniyle çektiği sıkıntıları ele alması bakımından Türkmen edebiyatında bir ilk olma özelliğini taşımakta. Türkiye Türkçesine de aktarılmış olan bu romanı Türk dünyası edebiyatına ilgi duyan herkesin okuması gerek.

11. Berdinazar Hudaynazarov'un Hayatı-Edebî Şahsiyeti ve Eserleri Üzerine

Boray İdem, Çağdaş Türkmen edebiyatında roman türünün en başarılı isimlerinden biri olan Berdinazar Hudaynazarov'un edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında kapsamlı bilgiler vererek Türk dünyası edebiyatının 20. Yüzyıldaki en başarılı romancılarından birini bizlere tanıtmaktadır.

12. İran Türklerinin Kültür Hayatında Samed Behrengî Etkisi

Seçkin Sarpkaya, İran Türk edebiyatında özellikle çocuk edebiyatı ve halk bilimi araştırmaları konusunda öncü isimlerden biri olan Behrengi hakkında değerlendirmelerde bulunuyor. Behrengî İran'da çocuk edebiyatı, başta masal olmak üzere halk bilgisi araştırmaları ve eğitim alanlarında anılan önemli bir isim. Çocuk edebiyatı alanındaki amacı İran'da bir Türk çocuk edebiyatı yaratmak. Onun çocuk edebiyatı kavramında birkaç unsur ön plana çıkıyor: Azerbaycan Türk halk bilgisi ürünlerinden yararlanmak, çocuklara büyüklerin dünyasını anlatmak, bunu yaparken de çocuk edebiyatıyla yetişkinlerin dünyasına seslenmek, dönem itibariyle sansürden kurtulmak için çocuk edebiyatının, özellikle de masalın sembolik dünyasına saklanmak.

13. Kıbrıs Türk Edebiyatı

Gökçe Yükselen Peler, Kıbrıs Türk edebiyatının devirleri hakkında tespitlerde bulunuyor ve Kıbrıs Türk edebiyatını; halk edebiyatı, divan edebiyatı ve modern edebiyat başlıkları altında ele alıyor. Roman, hikâye, tiyatro gibi modern edebi türlerin önde gelen temsilcileri ve eserleri hakkında bilgi veriyor.

14. Yollara Dost, Edebiyata Âşık Bir Özbek Edip: Miraziz Âzam

Gülşah Tuğlacı, çocuklara ve gençlere yönelik esasen şiir olmak üzere hikâye, destan, piyes gibi birçok türde eser ortaya koyan çağdaş Özbek edebiyatının önde gelen sanatçılarından Mirazziz Âzam hakkında bilgi veriyor.

15. Balkanların Akif'i: Abdülfettah Rauf'un Şiirine Dair Bazı Hususiyetler

Ertuğrul Karakuş, şiirleri henüz kitaplaşmayan ve üslup olarak çok benzemesinden dolayı *"Balkanlar'ın Âkif'i"* diye de anılan Abdülfettah Rauf'un eserleri üzerine değerlendirmelerde bulunuyor.

16. Gagauz Şair Gavril Gaydarcı ve Şiirleri

Oğuzhan Yetişti, Gagauz Türklerinin önde gelen şairlerinden Gavril Gaydarcı'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verip, şairin şiir dünyası üzerine tespitlerde bulunuyor.

17. M. Dilbazi ve H. Elibeyli Örneğinde Azerbaycan Çocuk Şiiri 1960-1980

Semengül Qafarova oldukça kapsamlı bu yazısında 1960-1980 yılları arası Azerbaycan çocuk şiiri hakkında genel bilgiler veriyor ve dönemin önemli şairleri ve eserlerinden bahsediyor.

19. Latin Alfabesinden Kiril Alfabesine Geçiş Sürecinde Azerbaycan Basının Faaliyeti

Ziyafet Qasımova, Azerbaycan'da matbuat faaliyetlerinin seyrini Latinden Kirile geçiş sürecinde ele alıyor ve bu konuda geniş bilgi veriyor.

20. Hakas Yazar Galina G. Kazaçinova'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği

Emine Güven, öyküleriye tanınan Hakas yazarı Kazaçinova'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgi veriyor.

21. Şehriyar'ın *"Heyder Baba'ya Selam"* Şiirinde Bir Üslup Özelliği Olarak Deyimler

Emine Temel'e göre Şehriyar'ın duygu dolu, lirik üslubunda günlük konuşma dilinin ürünü olan deyimlere de yer veriyor olması, şiir dilini halkın diline yakınlaştırdığını ve halkın diline verdiği önemi ortaya koymakta. Şiirde öne çıkan deyimlerin bir kısmının, Türkiye Türkçesi ile eşdeğer ibareler olduğu görülmekte. Eski Oğuz Türkçesinden ayrılarak Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi olmak üzere iki ayrı kolda gelişen bu iki Türk lehçesinin söz varlığında ortak bazı deyimlere rastlamak mümkün.

22. Mücadeleci Şair Alirıza Nabdel (Oktay)

Meliha Azizpour Özturhan, Güney Azerbaycanlı yazar Nabdel hakkında değerlendirmelerde bulunuyor. Alırıza Nabdel, Güney Azerbaycan edebiyatında yeni bir çığır açan ve İran'da modern edebiyatın önde giden isimleri arasında yer alan yenilikçi bir sanatçı olmuş. Şair, kendinden sonra gelen birçok şairi büyük ölçüde etkilemiş. Onun sanatının gayesi, ülkesinin sosyal ve siyasî hayatını; korku, tehdit ve takip sardığı zamanda, milletinin kendini anlamasını, aydınlanmasını ve adaletsizlikten kurtulmasını sağlamaya ön ayak olmak. Onun, modern *"Güney Azerbaycan Edebiyatı"*na kattığı değerlerin yanı sıra *"Türk Dünyası Edebiyatı"* için de önemli bir değer taşıdığını söylemek mümkün.

23. Sergjusz Rudkowski (1873-1944)

Murat Koçak, Karay Türklerinin edebiyatında önemli bir yeri olan Rudhowski hakkında değerlendirmelerde bulunuyor. Sergjusz Rudkowski, dönemin zorlu siyasi ve sosyal koşullarına rağmen, mensubu olduğu Karay ulusu için hizmetler yapmayı göz ardı etmemiş ve milli bilincin gelişmesi için çabalamış. Yukarıda verilen şiir örneklerinden de görüldüğü gibi, 'Karaylık, inanç, doğruluk, çalışkanlık' gibi kavramlar şiirinin temel çıkış noktaları olmuş.

24. İki Rübâb Şair: Tevfik Fikret ve Abbas Sehhet

Mesut Kaplan, 20. yüzyıl başlarında Fikret'in Azerbaycan edebiyatına olan tesiri üzerinde durmuş. Romantik Azerbaycan edebiyatının öncü isimlerinden Abbas Sehhet ile Fikret'i karşılaştırarak Sehhet'in Fikret'ten ne şekilde etkilendiğini ortaya koymuş.

25. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi Arasında Aktarma Sorunları *"Beş Katlı Evin Altıncı Katı"* Romanı

Ulduza Adıgozalova, bu yazısında lehçeler arası aktarmalarda görülen genel sorunlara değindikten sonra Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan *Beş Katlı Evin Altıncı Katı* adlı roman üzerinden bu sorunları örnekler üzerinde ele almıştır.

26. Irak Türk Edebiyatında *"Kerkük"*

Sunay Deniz'in kaleme aldığı bu yazısında Irak Türkleri arasında yetişen şair ve yazarların bölgedeki Türk varlığının devam etmesi için gösterdikleri çaba ve mücadeleye dikkat çekilmektedir. Irak Türkleri için vatanı temsil eden Kerkük'ün, onların sözlü ve yazılı edebiyatlarında ne şekilde yer aldığını bu yazıda bulabilirsiniz.

27. Zengan'da Düzenlenen Bir Hikâye Yarışması ve Seyid Salar Musevî'nin Ulduz Hikâyesi

Özlem Eker, bu yazısında İran'a bağlı Zencan (Zengan) eyaletinde 2019 yılında düzenlenen hikâye yarışmasına katılan Seyid Salar Musevî'nin kaleme aldığı Ulduz hikâyesi üzerine değerlendirmelerde bulunurken resmi dilin Farsça olduğu bir ülkede nüfusun yaklaşık 40 milyonluk kısmını oluşturan bir halkın diliyle yarışma düzenlenmesinin önemi de dikkat çekmektedir.

28. Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde *"İdeal Dünya"* Tasavvuru

Cüneyt Akın'ın, Türk Dünyası edebiyatının 20. yüzyıldaki en büyük şahsiyetlerinden Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki ideal dünya tasavvuru hakkında kaleme aldığı bu yazı, Aytmatov'un eserlerine farklı bir açıdan bakmanızı sağlayacak ve belki de okuduklarınızı tekrar okumak isteyeceksiniz.

29. Türkmen Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak *"Zakaspiyskaya Tuzemnaya Gazeta"* Gazetesinin Değeri

20. yüzyılın başlarında teşekkül eden Çağdaş Türkmen edebiyatı tasnif edilirken

1900-1924 yılları arası Ceditçi Türkmen edebiyatı olarak ifade edilmektedir. Tahir Aşirov, işte bu dönem içerisindeki ceditçi Türkmen aydınlarının en önemli yayın organlarından biri hakkında bizlere çok kıymetli bilgiler vermekte ve matbuatın edebiyatın teşekkülü ve gelişimindeki rolüne dikkatleri çekmektedir.

30. Agageldi Allanazarov'un Ayazbaba Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme

Soner Sağlam, Modern Türkmen edebiyatının önde gelen yazarlarından olan Agageldi Allanzarov'un çocuklar için kaleme aldığı bir hikâyesini tahlil etmiş ve Türk dünyası edebiyatı dairesi içerisinde çocuk edebiyatı üzerine yapılacak olan çalışmaların önemine vurgu yapmıştır.

31. Lübnan'daki Türk Kültürünün Yaşayan Bilge Kaynağı: Abdo Kasım Sadık

Özgür Kasım Aydemir, bu yazısında Türkçenin/Türk kültürünün kadim yurdu Lübnan'da gerçekleştirdiği saha çalışmaları kapsamında tanıştığı Lübnan Türk halk edebiyatının ve âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden Abdo Kasım Sadık hakkında çok kıymetli bilgiler vermekte ve ağız araştırmalarının Türkoloji için önemine dikkat çekmektedir. Aydemir'in ifadesiyle Abdo Kasım Sadık, Türkçenin Dünya Dili oluşunun Lübnan'daki köklü tezahürü olan bir şahsiyettir.

32. Çağdaş Uygur Edebiyatının Dünü, Bugünü ve Yarını

Alimcan İnayet'in kaleme aldığı bu yazıda çağdaş Uygur edebiyatının oluşum, gelişim ve gerileme dönemleri ve bu dönemlerde verilen eserlerin değerlendirildiğini göreceksiniz. Bilhassa 2017 yılından itibaren ciddi bir kriz yaşayan ve bugün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Çağdaş Uygur edebiyatı hakkında oldukça kapsamlı ve derli toplu bilgilerin verildiği bu yazı Türk dünyası edebiyatı tarihi için büyük bir ehemmiyeti haizdir.

33. Çağdaş Uygur Edebiyatında Tenkit ve Muhemmet Polat

Tugba Gönel Sönmez, bu yazısında Çağdaş Uygur edebiyatının gelişim ve oluşum sürecine etki eden ana unsurlardan biri olan edebi tenkit üzerinde durmakta ve bu türün Uygur edebiyatında teşekkül etmesi ve sağlam bir zemine oturmasında oldukça önemli bir konuma sahip olan Muhammet Polat hakkında çok kıymetli bilgiler vermektedir.

34. Seypidin Ezizi ve Eserleri Üzerine

Kamile Serbest'in kaleme aldığı bu yazı, 20. yüzyılın öncü yazarlarından biri olan Seypiddin (Taşahunoğlu) Ezizi hakkındadır. Siyasi kimliği yanında edebî kişiliği ile de Uygur edebiyatında iz bırakan Ezizi, eserlerinde vatanperverlik, millet ittifakı, halkçılık, kahramanlık ve güzellik gibi konulara sıkça yer vermiştir. Ezizi, 1944 yılında Üç Vilayet İnkılabı'na katılıp Üç Vilayet İnkılabı zamanındaki hükümetin Eğitim Bakanı gibi birçok önemli görevleri yerine getirmiş, 1955 yılında Şincañ Uygur Özerk Bölgesi kurulduktan sonra en önemli millî lider konumuna yükselmiştir. Özellikle *Satuk Buğrahan* romanı ile büyük bir üne sahip olan Ezizi, manzum ve mensur pek çok eserin yazarıdır.

35. Molla Bilâl Nâzım ve Eserleri Üzerine

Adem Öger, Uygur edebiyat tarihçilerinin *"realist"*, *"tenkidî-realist"* ve *"vatansever"* şair olarak nitelendirdikleri Molla Bilâl Nâzım'ın hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verip değerlendirmelerde bulunmuştur.

36. Özbek Edebiyatının Yenilikçi Yazarı Ulug'bek Hamdam

Ekrem Ayan ve Hüseyin Can Çetin'in birlikte kaleme aldıkları bu yazıda Modern Özbek edebiyatının hem Sovyet hem de Bağımsızlık dönemlerinde eser veren Ulug'bek Hamdan eserleri ve edebî şahsiyeti üzerine bilgiler verilmiştir. Ulug'bek Hamdam, yenilikçi bir yazar olması yanında özellikle romanlarıyla dikkat çeken bir şahsiyet olarak Fıtrat, Çolpan ve Aybek gibi ceditçi Özbek yazarların takipçisi konumunda olup Özbek edebiyatının gelişimine katkı sağlamaktadır.

Görüldüğü gibi elinizdeki kitap geniş bir yelpaze ile Türkiye'den yola çıkıp Azerbaycan'a, Kazakistan'a, Kırgızistan'a, Özbekistan'a ve Türkmenistan'a uğrayarak, güney Azerbaycan'a geçiyor. Oradan da hem Balkanlara hem Kıbrıs'a hem de kuzeydeki Karaylara kadar uzanıyor. Başkurt ve Saha (Yakut) edebiyatları da kitapta okuyucuların dikkatine sunuluyor. Bu tür çalışmalar uzun ve soluklu planlama ve gayretli akademisyenlerle ortaya çıkıyor. Hepsini bir araya getirmek ve bir ahenk yaratmak oldukça zor. Genç akademisyenlerin yolunu aydınlatan Ahmet Bican Ercilasun'dan Servet-i Fünun'un klasik şairi Tevfik Fikret'in Azerbaycan'daki edebiyat çevresindeki etkisini inceleyen çalışmasıyla tanınan Mesut Kaplan'a, sayıları gittikçe azalan, dilleri yok olma tehlikesi ile yüzyüze olan Karaylara uzanan kalem sahibi Murat Koçak ve diğerleri olmasaydı bu eser ortaya çıkmazdı. Bu çeşit uzun soluklu ve geniş katılımlı çalışmalara örnek teşkil edeceğinden zerre kadar şüphem yok.

Yeni çalışmalarda buluşmak dileğiyle, iyi okumalar.

Kastamonu, 13 Eylül 2021

SUNUŞ

Doç. Dr. Soner SAĞLAM

"Bugün Sovyet Rusya, dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bugün elinde tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim, bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, öz kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız."

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk dünyası üzerine olan bu ön görüsü, 1991 yılında SSCB'nin dağılması neticesinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkmalarıyla oldukça anlamlı bir duruma gelmiştir. Bu tarihe kadar Türkiye, Sovyetler Birliği içerisindeki soydaşlarıyla oldukça sınırlı bir ilişki içerisinde olmuştur. Ancak 1991 sonrası oldukça hızlı bir şekilde birçok alanda karşılıklı işbirliği ve ortak çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir.

2021 yılı, 30 Ocak 2021 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Genelge ile Cumhurbaşkanlığımız tarafından "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak ilan edilmiş ve bu kapsamda "Dünya Dili Türkçe" adıyla etkinliklerin düzenleneceği duyurulmuştur. 2021 yılı aynı zamanda Sovyet Birliği'nin dağılmasının ardından 1991'de bağımsızlığına kavuşan beş Türk cumhuriyetinin bağımsızlıklarının da 30. yılıdır. Bu vesileyle Ses Bayrağımız Türkçemizin medeniyet dili kimliğini ortaya koymak amacıyla *Türk Dünyası Edebiyatı* (Türkiye Dışındaki Modern Türk Edebiyatı) adıyla bir armağan kitap hazırlamayı ve bağımsızlıklarının 30. yılını kutlayan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinin bağımsız birer devlet olmalarının 30. yılına armağan etmeyi kendimize gaye edinerek bu kitabı hazırladık.

1991'den 2021'e kadar olan süreçte anlaşıldığı üzere gerek bağımsız birer devlet gerek özerk statüde veya azınlık durumunda olsun Türk toplulukları arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin düzeyini belirlemede kültürel çalışmaların büyük bir önemi haiz olduğu aşikârdır. Bu noktada Türklük Bilimi çalışanlarının da üzerine düşen görevler bulunmaktadır. Bu hassasiyetle yola çıkarak hazırladığımız armağan kitabında Türk Dünyası edebiyatının birçok farklı sahası üzerine kaleme alınmış yazılar bulacaksınız. Amacımız Türk kültürüne hizmet ve Türk Dünyası edebiyatı üzerine yapılacak çalışmalara bir katkı sağlamaktı. Umarız bir nebze de olsun bunu başarmışızdır. Kitaba yazılarıyla destek olan tüm yazarlarımıza, danışma kurulundaki akademisyenlere ve Ihlamur Yayınevi'ne teşekkürü bir borç bilirim.

ŞEHRİYAR'IN HÉYDER BABA'YA SELÂM ŞİİRİNDE BİR ÜSLUP ÖZELLİĞİ OLARAK DEYİMLER

Emine TEMEL ALEMDAR

Türk dilinin edebî dil olarak kullanıldığı bilinen en eski yazılı kaynaklarını MS 8. yüzyıla ait olan, Tunyukuk, Köl Tigin ve Bilge Kağan metinlerinden oluşan Türk-Runik harfli *Orhun Âbideleri* teşkil etmektedir.[1] Türk yazı dilinin ilk devresini meydana getiren Eski Türkçe döneminde Türkler tek bir yazı dilini kullanmışlardır. 13. yüzyıla kadar varlığını devam ettiren bu ortak yazı dili, Orta Asya'daki tek merkezli siyasi yapının parçalanmasıyla zamanla yerini küçük siyasi birliklerinin kendi ağız özelliklerine dayanan birden fazla edebî dile bırakmıştır.[2]

Oğuz Türkleri 10. yüzyılın ortalarına doğru Müslümanlığı kabul edip kitleler hâlinde Maveraünnehir'e girdiklerinde burada Gazneliler ile karşı karşıya geldiler. 1040'ta Gaznelileri ağır bir yenilgiye uğratan Oğuz Türklerine artık, İran, Azerbaycan, Anadolu ve Balkan topraklarına giden yollar açılmıştır. 1071 yılında ise Anadolu'nun kapılarının Türklere tamamen açılması ile Türkler kalabalık bir hâlde Anadolu'ya akın etmişlerdir. Türklerin tarihinde önemli değişikliklere sebep olan olayların en sonuncusu ise Çingiz Han'ın kağan ilan edilmesi olmuştur. 13. yüzyıl başlarında Türk-Moğol devletinin yayılma ve genişleme politikası, Türkistan'da kalan Oğuz kitlesinin Anadolu ve Azerbaycan'a doğru gelmesine yol açmıştır. Böylece Azerbaycan ve Anadolu'da Türk nüfusu artmış ve bu durum Kuzey-Doğu ve Güney-Batı Türkçesi olmak üzere iki yeni yazı dilinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.[3]

---

[1] Sema Barutcu Özönder, "Eski Türklerde Dil ve Edebiyat", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 3, 2002, s. 481-484.

[2] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Yayınları, İstanbul, 2007, s. 14.

[3] Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili Temel Kitabı Herkes İçin Türk Dili*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2020, s. 93-97.

1. Azerbaycan Türkçesi

Oğuz Türklerinin 11. yüzyıl itibariyle Orta Asya'dan batıya doğru genişleyen nüfuz alanı ile birlikte Azerbaycan topraklarının Türkleşme ve İslamlaşma süreci de hız kazanmıştır. 13. yüzyıldan 15. yüzyılın sonlarına kadar, Anadolu, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Irak, Suriye ve Balkanlarda ortak yazı dili olarak kullanılan Güney-Batı Türkçesi, 16. yüzyıl başlarında Safevi Devleti'nin kurulması ile batıda Osmanlı Türkçesi doğuda Klasik Azerbaycan Türkçesi (16. yüzyıl başları-20. yüzyıl başları) olmak üzere iki ayrı yazılı dil şeklinde ayrılarak gelişimini sürdürmeye devam etmiştir.[4] Oğuz grubu Türk lehçeleri içerisinde yer alan Azerbaycan Türkçesi, Cevat Heyet[5] ile Doerfer'e[6] göre Oğuz Türkçesinin merkezî kolunu teşkil ederken, Zeynep Korkmaz[7] ve Muharrem Ergin[8] doğu dairesinde tasnif etmektedir.

14. yüzyıldan itibaren bir bütün olarak yazı dili varlığını sürdüren fakat 19. yüzyılda ikiye ayrılmasıyla kesintiye uğrayan Azerbaycan Türkçesinin bugün yazı dili olarak ağırlık merkezini Bakü ağzına dayanan Kuzey Azerbaycan oluşturmaktadır. Öte yandan Farsçanın resmî dil olduğu Güney Azerbaycan ve Kerkük'te birtakım eserlerle sınırlı kalmak üzere yazı dili varlığını sürdüren Azerbaycan Türkçesi, Güney Kafkasya ve Doğu Anadolu'da da sadece konuşma dili olarak yaşamaktadır.[9]

2. Şehriyar ve Héyder Baba'ya Selâm

1828'de Azerbaycan'ın kuzey kısmı İran'dan ayrılıp Rusya'ya dâhil olunca bu topraklarda bir bütün olarak vücut bulan ve gelişen dil, kültür ve edebiyat çalışmaları birbirinden ayrılmış, özellikle Tebriz merkezli Türklük bilimi faaliyetleri sekteye uğramıştır. Türklerin kendi dillerinde edebî faaliyetler yürütmesinin engellendiği bu zamanlarda aydın kesimin millî şuuru daha da güçlenmiş ve Tebriz, Azerbaycan ve İran'da bazı yazar ve şairler özgürlük, vatanseverlik, barış temalı eserler yayımlamaya başlamışlardır.[10] Bugün İran sınırları dâhilinde bulunan ve Güney Azerbaycan topraklarında yetişmiş, Muhammed Hüseyin Şehriyar da (1906/1907-1988) çağdaş Azerbaycan ve Fars edebiyatının önde gelen şairlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tebriz'de dünyaya gelen ve aslen Türk olan Şehriyar, Azerbaycan halkının kendi diliyle konuşup yazmasının yasak, Farsçanın ise hâkim olduğu İran'ın o günkü devrinde, tüm bu sessizliği bozacak şekilde, kendi ana dilinde *Héyder Baba'ya Selâm* şiirini kaleme almıştır. Türk dünyasında büyük bir yankı uyandıran ve Şeh-

---

[4] Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2007, s. 429-438.

[5] Cevat Heyet, "Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, 2004, s. 13.

[6] G. Doerfer, "Azeri (Āḏārī) Turkish", *Encyclopædia Iranica,* Edited by Ehsan Yarshater, Vol. III, Routledge&Kegan Paul, London, 1989, s. 245-248.

[7] Zeynep Korkmaz, *Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 178.

[8] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 15.

[9] Muharrem Ergin, *Azeri Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971, s. VII-VIII. Gülşen Seyhan Alışık, "Azerbaycan Türkçesi", *Türkler Ansiklopedisi,* (Türkler ve Türk Tarihi Özel Sayısı), C. 19, 2002, s. 227-231.

[10] Cevat Heyet, *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihî Seyri*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 248.

riyar'ın çocukluk hatıralarını ve o yıllara duyduğu özlemi Tebriz'in Hoşgenap köyündeki Héyder Baba dağına hitaben yazdığı bu şiiri, birincisi 76 ikincisi 49 kıt'adan oluşan toplam 125 kıtalık iki bölümden meydana gelmektedir. Her biri beşer dizelik olan ve 11'li hece ölçüsüyle yazılan şiirin birinci kısmı 1952'de ikinci kısmı ise 1964'te tamamlanmıştır.[11]

Bu makalede, *Héyder Baba'ya Selâm* şiiri üslup özelliği bakımından öne çıkan deyimler bağlamında ele alınacak ve bu deyimler kavram alanlarına göre tasnif edilerek incelenecektir. Ayrıca tespit edilen deyimlerin Türkiye Türkçesiyle örtüşen veya Türkiye Türkçesinden ayrılan yönleri eşdeğerlik durumları açısından ortaya konulmaya çalışılacaktır. Makalede, eserin Tebriz, ikinci baskısı esas alınmıştır. [12]

3. Deyimler ve Öne Çıkan Özellikleri

En az bir unsuru gerçek anlamdan ayrı bir anlam taşıyan, hüküm bildirmeyip özel bir durumu bildiren kalıplaşmış söz öbeklerine deyim adı verilmektedir.[13]

Deyimlerin kuruluşları itibariyle sıklıkla atasözleri ve birleşik fiil gruplarıyla karıştırıldığı görülmektedir. Hem bu tür karışıklıkların önüne geçmek hem de makalemize konu olan deyimlerin yapı ve içerik olarak sınırlarını çizip netleştirmek için ayırıcı en temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. En az bir unsuru gerçek anlamının dışında kullanılan, iki veya daha fazla kelimeden oluşan bir gramer şeklidir.

2. Herhangi bir yargı bildirmez, öğüt veya tavsiye verme amacını gütmezler.

3. Anlatımı daha etkileyici, fark edilir, somut ve özet bir şekilde ifade etmek için kullanılırlar.

4. Unsurlarını oluşturan kelimeler eş veya yakın anlamlıları ile değiştirilemez, birbirleri yerine kullanılamazlar.

5. Kalıplaşmış söz öbekleri oldukları için unsurlarını oluşturan kelimelerin müstakil anlamlarının dışında, bütün olarak özel bir anlama işaret etmesi gerekmektedir.

6. Ait olduğu her dilin kendine özgü yerel unsurlarını ve kültürel motiflerini yansıtırlar.[14]

---

[11] Yusuf Gedikli, *Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 113-116.

[12] Ahmet Ateş, *Şehriyâr ve Haydar-Baba'ya Selâm*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1964., Muharrem Ergin, *Azeri Türkçesi.*

[13] Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II Deyimler Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

[14] Tahir Nejat Gencan*, Dilbilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1971, s. 429; Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 32; Doğan Aksan, *Türkçe'nin Gücü,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, s. 88; Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989, s. 55; Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1992, s. 410; Ferhat Zeynalov, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, T.T. Akt. Yusuf Gedikli, Cem Yayınları, İstanbul, 1993, s. 64; Fuat Bozkurt, *Türkiye Türkçesi,* Cem Yayınları, Ankara, 1995, s. 170; Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü,* Arkadaş Yayınları, Ankara, 1995, s. 7; Emin Özdemir, *Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 5; Mehmet Hengirmen, *Dilbilgisi ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Engin Yayınları, Ankara, 1999, s. 116; Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2002, s. 71; Doğan Aksan, "Deyimler", *Türkçenin Sözvarlığı,* Engin Yayınevi, Ankara, 2006, s. 31-32; Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 66; Günay Karaağaç, *Anlam Bilimi ve İletişim*, Kesit Yayınları, Ankara, 2014, s. 228.

4. Héyder Baba'ya Selâm Şiirinde Öne Çıkan Deyimler

Şehriyar'ın *Héyder Baba'ya Selam* şiiri, üslup açısından incelendiğinde lirik ve sade bir tarzda kaleme alındığı görülür. Şehriyar'ın çocukluk anılarını ve o günlere duyduğu özlemi Héyder Baba dağı ile dertleşerek dile getirdiği bu şiirinin Türkçenin yasak olduğu dönemde, kendi ana dilinde ifade bulması oldukça dikkate değerdir. Şehriyar, halkın kolaylıkla anlayabileceği, ağdalı söz sanatlarından uzak, çoğunlukla ifadeyi somutlaştıran ve zihinde canlandıran türden anlatım yollarını tercih etmiştir. Farsça şiirleriyle tanınan Şehriyar'ın *Héyder Baba'ya Selâm* şiirini Tebriz ağzında ve halkın günlük konuşma dilindeki kelime ve kalıp ifadelerden istifade ederek yazmış olması, halk tarafından büyük ilgi görmüştür. Şehriyar'ın öz dilinde yazdığı bu şiir aynı zamanda insanların kendi ana dillerinde konuşup yazmaya duyduğu özlemi de yansıtmaktadır.

Şehriyar, Héyder Baba ile dertleşirken geçmişine dair tüm hatıraları ve hissettiği duyguları somut bir şekilde gözler önüne serer. Şehriyar, şiirindeki imgeleri ve nesneleri görünür kılarken deyimlere de sıklıkla yer vermiştir. Anlatımı somutlaştırmak ve anlaşılır kılmak için özellikle organ adlarından yararlanılarak kurulan deyimler sayesinde şiir, bir yandan kısa ve öz bir yandan da dikkat çeken zengin bir söyleyiş hüviyeti kazanmıştır. Şiirde belirli aralıkla kullanılan deyimlerde, halkın kültürünü, gelenek, görenek ve yaşayış tarzını takip etmek de mümkündür.

Héyder Baba'ya Selâm şiirinde, birinci bölümde 40 ikinci bölümde 26 olmak üzere toplam 6 tanesi mükerrer 66 deyim tespit edilmiştir. Deyimler kavram alanlarına göre 19 başlık altında tasnif edilmeye çalışılmıştır.

4.1. Kötülük ile İlgili Deyimler

birbirinin canına sal- *"tartışmaya sebep olmak, kavga çıkarmak"* [15]
Salup ƣelài ***birbirinün canına*** (I / 12-4)[16] *"Halkı birbirinin canına düşürmüş."*

kelek' gurmag *"hile yapmak, oyun oynamak"*
Atdan atdan bizi ***kelek' gur***madı (II / 37-2) *"Alttan alttan bize tuzak kurmadı."*

gan salmag *"fesat düşürmek, fitne çıkarmak, kan akmasına sebep olmak"*
Âmir Cefer àéyretlidür ***gan sal***ar (I / 63-5) *"Amir Cafer gayretlidir, fitne çıkarır."*

yaman güne salmag *"kötü duruma düşürmek, mutluluğunu elinden almak"*
Yaƣşı bizi ***yaman güne sal***uplar (I / 69-5) *"İyi (olan) bizi kötü güne salmışlar, harap etmişler."*

burnunu ovmag *"burnunu sürtmek, cezalandırmak, haddini bildirmek"*
Nâmerdlerin ***burunların ov***ginan (I / 75-2) *"Namertlerin burunlarını sürt, (onları) cezalandır."*

---

[15] Şiirde tespit edilen deyimlerin anlamlandırılması sürecinde istifade edilen kaynaklar şu şekildedir: Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, 2 cilt, Prestij Matbaası, Ankara, 2005, Ağamusa Axundov *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*, I-IV cilt, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Bakı, 2006, Yaşar Akdoğan, *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*, Beşir Yayınevi, İstanbul, 1999, Recep Albayrak Hacaloğlu, *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu,* Ankara, 1992, Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II Deyimler Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, Hüseyin Adıgüzel, *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazinemiz,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

[16] Makalede parantez içinde yer alan I : *Héyder Baba'ya Selâm I* ve II : *Héyder Baba'ya Selâm II* şiirine, sonrasında gelen birinci rakam *kıt'a*, ikinci rakam da *dize* numarasına işaret etmektedir.

ahı dutmag *"zulme uğrayan kimsenin bedduasının gerçekleşmesi, zalime zarar vermek"*

Dutsun sizi görüm mezlumlar ***ahı*** (II / 24-5) *"Tutsun sizi göreyim mazlumların ahı."*

buğun burmag *"bıyığını burmak, çalım satmak, böbürlenmek, kibirlenmek"*

Kim galdı ki bize ***buğun bur***madı (II / 37-1) *"Kim kaldı ki bize bıyık burmadı."*

minnet goymag *"minnet altında bırakmak, yaptığı bir iyiliği başa kakmak / yüze vurmak, başkasını kendine borçlu çıkarmak"*

Bir külli de ***minnet*** ẖelġe ***goy***ardıẖ (II / 45-5) *"Bir hayli de minnet halka yüklerdik."*

4.2. Sıkıntı, Dert, Bela, Boyun Eğme ile İlgili Deyimler

gan aẖmag *"savaş çıkmak, katliam olmak"*

Göz yaşına baẖan olsa ***gan aẖ***maz (I / 13-1) *"Göz yaşına bakan olsa kan akmaz."*

baş eymek *"tâbi olmak, itaat etmek, hakimiyetini kabul etmek"*

Ağaşlar da Allah'a ***baş ey***erdi (I / 14-5) *"Ağaçlar da Allah'a itaat ederdi."*

ayaẖ saẖlamag *"yürüyüşünü yavaşlatmak, hızını kesmek, yürümemek"*

Onda gördün ulaẖ ***ayaẖ saẖla***dı (I / 33-4) *"O zaman gördün eşek ayak sakladı."*

söz çıkmag *"ortalıkta bir haber dolaşmak"*

Söz çıẖséydi sine gerip sovardıẖ (I / 34-5) *"Söz çıksaydı sine gerip savardık."*

derde salmag *"hastalanmasına sebep olmak"*

Oğul doğan, ***derde sal***an dünyadı (I / 49-3) *"Oğul doğuran, derde salan dünyadır."*

başına hava gelmek *"deli olmak, aklını kaçırmak"*

Yazığ emme ***hava gel***üp ***başına*** (I / 61-5) *"Yazık hâlâ, hava gelmiş başına"*

darda galmag *"zor duruma düşmek, zorluk çekmek"*

Burda bir şér ***darda gal***up bağırır (I / 72-4) *"Burada bir arslan darda kalmış bağırıyor."*

ipin gırmag *"ele avuca sığmaz olmak, azmak"*

Uşaẖ déme ***ipin gır***mış dana dé (II / 22-4) *"Çocuk deme, ipini koparmış dana de."*

canının hayına galmag *"canının derdine düşmek, canından başka şey düşünemez olmak"*

Herkes ***gal***up öz ***canının hayına*** (II / 23-5) *"Herkes düşmüş canının derdine."*

baş götürmek *"baş kaldırmak, isyan etmek"*

Veten déyüp ***baş götür***üp gelmişdim (II / 36-2) *"Vatan deyip baş kaldırıp gelmiştim."*

4.3. Konuşmak (Söz), Seslenmek (Ses) ile İlgili Deyimler

dişini gısmag *"susmak, konuşmamak"*

Ḫecce Sultan 'emme ***dişin gıs***ardı (I / 41-1) *"Hatçe Sultan hâlâ susardı, konuşmazdı."*

sesi düşmek *"gürültü kopmak"*

Uşaẖlarun ***sesi düş***erdi kende (I / 43-4) *"Çocukların sesi düşerdi köye"*

ağzında söz erimek *"tatlı dilli olmak, gönül alıcı sözler söylemek"*
Söz ağzında erirdi yağlar kimi (I / 56-3) *"Söz ağzında erirdi yağlar gibi"*

âleme ses salmag *"olay yaratmak, gürültü koparmak"* (bk. II / 35-2)
Bu ne ***ses***dür sen ***âleme sal***upsan (II / 12-4) *"Bu ne sestir sen âleme salmışsın."*

nefes salmag *"seslenmek, bağırmak"*
Gör hardan men sene ***sal***dım ***nefes***i (II / 35-1) *"Bak nerden ben sana saldım nefesi"*

söz salmag *"bir konu üzerinden konuşmaya başlamak, söz açmak"*
Kimler bizden ***söz sal***acaḫ, ay aman (II / 46-5) *"Kimler bizden söz açacak, ay aman"*

ses vérmek *"bir çağrıya cevap vermek"*
Her terefden ***ses vér***diler sesime (II / 35-5) *"Her taraftan ses verdiler sesime."*

4.4. İstek, Hırs, Cesaret, Gayret ile İlgili Deyimler

ġ***éyret ganı kaynamag*** *"gayrete gelmek, heyecanlanmak"*
Héyder Baba, ġ***éyret ganun gayna***rken (I / 73-1) *"Haydar Baba gayret kanın kaynarken"*

göz tikmek *"bir şeyi ele geçirme arzusunda olmak, sahip olmak istemek"*
Héy su açup kerdiye ***göz tik***erdik' (II / 27-2) *"Hay su açıp evleğe göz dikerdik."*

ağzı ıslanmag *"yeme içme isteği artmak"*
Yağlı desem gurı ***ağzun ıslan***ı (II / 27-5) *"Yağlı desem kuru ağzın ıslanır."*

göz gıcırtmag *"bir şeyi ele geçirme niyetinde olmak, göz dikmek"*
Çömbelenti ***göz gıcırd***up duruḫup (II / 33-2) *"Çömelerek göz parlatıp duralamış."*

ganad vermek *"yüreklendirmek, cesaret vermek"*
San ki ***ganad vér***dün yele, nesime (II / 35-4) *"Sanki kanat verdin yele, rüzgâra."*

4.5. Hatırlamak, Anılmak ile İlgili Deyimler

adı gelmek *"adı geçmek, hatırlanmak, anılmak"*
Menim de bir ***adım gel***sün dilüze (I / 1-5) *"Benim de bir adım gelsin dilinize."*

eser goymag *"iz bırakmak, etkisini kalıcı duruma getirmek"*
Eser goyup ruhumda, her zadımda (I / 9-5) *"İz bırakmış ruhumda, her şeyimde."*

yada salmag *"hatırlamak, akla getirmek, hafızada canlandırmak"* (bk. II / 17-5)
Ḫan Nenemi ***yada sal***ıp ağladı (I / 28-5) *"Han Nenemi hatırlayıp ağladı."*

adı galmag *"kendinden sonra iyi bir eser bırakıp adı ebedileşmek"* (bk. I / 49-5)
Bilsinner ki adam géder, ***ad gal***ar (I / 38-4) *"Bilsinler ki adam gider, adı kalır."*

4.6. Temenni, Dua ile İlgili Deyimler

sağ olsun*! "Bir hareketten duyulan memnunluğu, teşekkürü ve razı olmayı bildirir."*
Bizden de bir yâd éliyen ***sağ olsun***! (I / 3-4) *"Bizi de bir hatırlayan sağ olsun!"*

üzü ağ olsun! *"çekinecek bir durumu veya ayıbı olmamak, alnı ak olmak, yaptığı güzel işlerden dolayı iftihar etmeye layık olmak"*
Héyder-Baba, senün ***üzün ağ ol***sun (I / 5-1) *"Haydar Baba, senin yüzün ak olsun."*

beẖti açılmag *"işleri yolunda gitmeye başlamak, şansı açılmak"*
Ayna tekin ***beẖtim açıl*** çerşenbe (I / 31-5) *"Ayna gibi bahtım açıl Çarşamba"*

éşġ ***olsun!*** *"aferin, helal olsun"*
Bizden sora galanlara ***éş***ġ ***ol***sun (II / 49-2) *"Bizden sonra kalanlara aşk olsun."*

4.7. Sevgi, Merhamet ile İlgili Deyimler

üste esmek *"üzerine titremek"*
Mezlumlarun heġġi ***üste es***erdi (I / 54-5) *"Mazlumların hakkı üstüne titrerdi."*

elinden dutmag *"birine yardım eli uzatmak"*
Él ***elinden dut***mağ onun işiydi (I / 57-2) *"El elinden tutmak onun işiydi."*

can dermanı *"çare olan her şey"*
Can dermanı istiyéydün vérerdi (II / 32-5) *"Can dermanı isteseydin verirdi."*

4.8. Kaybolmak, Yok Olmak ile İlgili Deyimler

gözden itmek *"gözden kaybolmak, bir anda ortadan kaybolmak"* (bk. II / 31-1)
Baẖçalarda gédüp ***gözden it***mişem (II / 21-5) *"Bahçelerde gidip gözden kaybolmuşum."*

itgin gétmek *"habersiz olarak ortadan kaybolmak, yok olmak"*
Melik' Niyaz ***itgin géd***üp yoẖ olup (II / 23-1) *"Melik Niyaz kayıplara karışmış, yok olmuş."*

4.9. Üzülmek, İncinmek ile İlgili Deyimler

üreyine deymek (toxunmag) *"incinmek, kalbine dokunmak"*

Nisgilli söz ***ürek'lere dey***erdi (I / 14-4) *"Hasretli söz yüreklere dokunurdu."*

üreyini dağlamag *"acıyla içi yanmak, çok acı çekmek"*

Gış donduran ***ürek'leri dağla***rdım (I / 67-5) *"Kışın dondurduğu yürekleri dağlardım."*

4.10. Kötü Yola Girmek ile İlgili Deyimler

yolun azmag *"yolunu şaşırmak, doğru yoldan çıkmak, yanlış yola sapmak"*
Géce kervan ***yolun az***up çaşanda (I / 66-2) *"Gece kervan yolunu kaybedip şaşırınca"*

yolundan döndermek *"yolunu şaşırmasına sebep olmak, kötü yola sevk etmek"*
Allah diyen ***yoldan*** bizi ***dönder***ip (II / 42-2) *"Allah'ın dediği yoldan bizi döndürmüş."*

4.11. Mutlu Olmak, Sevinmek ile İlgili Deyimler

üzü gülmek *"mutlu olmak, sevindirici bir duruma gelmek"*
Üzün gülsün, bulaẖlarun ağlasın (I / 4-2) *"Yüzün gülsün, mutlu ol, çeşmelerin aksın."*

muradına yétmek *"arzusu yerine gelmek, maksadına ulaşmak"* (bk. II / 31-4)
Déyüp gülmek' ***muradına yét***erdik' (II / 31-3) *"Söyleyip gülmek muradına ererdik."*

4.12. Misafir Olmak, Yatmak ile İlgili Deyimler

gonaḫ galmag *"bir yerde misafir kalmak, gecelemek, gece veya gündüz belirli bir zaman için kalmak"*
Gâh da gédüp orda ***gonaḫ galma***sı (I / 9-2) *"Bazen gidip orada misafir kalmak"*

başı atmag *"uyumak, yatmak"*
Eti yiyüp ***başı at***up yatallar (I / 62-5) *"Eti yiyip kafayı vurup yatarlar."*

4.13. Görmek ile ilgili Deyimler

göz gözi séşmemek *"göz gözü görmemek, çok karanlık olmak"*
Zindan garaldı ***göz gözi séş***medi (II / 38-2) *"Zindan karardı, göz gözü seçmedi."*

gözi gaşına girmek *"kör olmak, görmemek"*
Gulaḫ batup, ***gözi gir***üp ***gaşına*** (I / 61-4) *"Kulak batmış, gözü girmiş kaşına"*

4.14. Dinlemek, İşitmek ile İlgili Deyimler

gulaḫ batmag *"sağırlaşmak, duymamak"*
Gulaḫ batup, gözi girüp gaşına (I / 61-4) *"Kulak batmış, gözü girmiş kaşına"*

gulaḫları şahlamag *"dikkat kesilmek, kulaklarını dikmek"*
Dağa baḫup ***gulaḫların şaḫla***dı (I / 33-5) *"Dağa bakıp kulaklarını dikti."*

4.15. Anlatma, Anlaşma ile İlgili Deyim

gaş göz atmag *"kaş ve gözlerini oynatarak işaret etmek, işaret etmek, bir şey bildirmek"*
Ay bulutdan çıḫup ***gaş göz at***anda (I / 19-3) *"Ay buluttan çıkıp göz kırpınca"*

4.16. Ayrılık ile İlgili Deyim

uzaḫ düşmek *"uzak düşmek, uzakta bulunmak"*
Ağlaşéydim ***uzaḫ düş***en élinen (I / 71-4) *"Ağlaşaydım uzak düşen el ile"*

4.17. Beceri ile İlgili Deyim

başa yétirmek *"bitirmek, sona erdirmek"*
Nâmerd olan ömri ***başa yetir***mez (I / 7-3) *"Namert olan ömrü tamamlayamaz."*

4.18. Etki, Tesir ile İlgili Deyim

ganına beleştirmek *"kanına bulamak, içine işlemek"*
Barışığı ***beleşdir***üp ***ganına*** (I / 13-5) *"Barışı bulaştırmış kanına."*

4.19. Hediyeleşmek ile İlgili Deyim

şal sallamag *"Nevruz Bayramı öncesindeki haftanın Çarşamba günü, içerisine hediye bağışlamak için kapıya baş örtüsü, mendil sarkıtmak"* (bk. I / 28-3)
Ay ne gözel gaydadı ***şal sallamaḫ*** (I / 27-4) *"Ah ne güzel adettir şal sallamak."*

Sonuç

Deyimler, bir milletin tarihi, kültürü ve yaşam biçimlerini ortaya koyan kalıplaşmış söz öbekleridir. Bir dilin ifade gücünü ve zenginliğini takip edebileceğimiz en iyi malzemelerden birini söz varlıklarında yer alan deyimler oluşturmaktadır. Deyimler aracılığıyla kültürler arasındaki ortak değerler gün yüzüne çıkmaktadır. Bu makalede de Azerbaycan edebiyatının canlanmasına katkı sağlayan eserlerden Şehriyar'ın *Héyder Baba'ya Selâm* şiiri, üslup özelliği olarak öne çıkan deyimler açısından incelenmeye çalışıldı.

Şiirde öne çıkan deyimlerin bir kısmının, Türkiye Türkçesi ile eşdeğer ibareler olduğu görülmektedir. Eski Oğuz Türkçesinden ayrılarak Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi olmak üzere iki ayrı kolda gelişen bu iki Türk lehçesinin söz varlığında ortak bazı deyimlere rastlamak mümkündür. Tespit edilen deyimlerin Türkiye Türkçesi ile şekil ve içerik olarak örtüşen veya farklılık gösteren örneklerini şu şekilde tasnif edebiliriz:

Şekil olarak farklı kavram alanı aynı olanlar: *adı gelmek (TT "adı geçmek"), ağzı ıslanmag (TT "ağzı sulanmak"), ağzında söz erimek (TT "tatlı dilli olmak"), baş götürmek (TT "baş kaldırmak"), başı atmag (TT "kafayı yere vurmak"), başına hava gelmek (TT "aklını kaçırmak"), buğun burmag (TT "bıyık burmak / bükmek"), burnunu ovmag (TT "burnunu sürtmek"), canının hayına galmag (TT "canının derdine düşmek"), eser goymag (TT. "iz bırakmak"), gaş göz atmag (TT "göz atmak"), gonaḫ galmag (TT "misafir kalmak"), göz gıcırtmag (TT "göz dikmek") gözden itmek (TT "gözden kaybolmak"), göz gözi séşmemek (TT "göz gözü görmemek"), gulaḫları şahlamag (TT "kulaklarını dikmek"), itgin gétmek (TT "ortadan kaybolmak"), kelek' gurmag (TT "tuzak kurmak"), minnet goymag (TT "minnet altında bırakmak"), muradına yetmek (TT "muradına ermek"), nefes salmag (TT "ses vermek"), sesi düşmek (TT "sesi ayyuka çıkmak"), söz salmag (TT "söz açmak"), üreyine deymek (TT "yüreğine dokunmak"), üste esmek (TT "üzerine titremek"), yada salmag (TT "akla gelmek"), yolun azmag (TT "yoldan çıkmak"), yolundan döndermek (TT "yoldan çıkarmak").*

Şekil ve kavram alanı aynı olanlar: *adı kalmag, ahı dutmag, beḫti açılmag, baş eymek, darda kalmag, elinden dutmag, éşġ olsun, gan aḫmag, göz tikmek, ipini gırmag, sağ olsun, söz çıkmag, uzaḫ düşmek, üreyini dağlamag, (üzü) ağ olsun, üzü gülmek.*

Azerbaycan Türkçesine has deyimler: *ayaḫ saḫlamag, âleme ses salmag, başa yétirmek, birbirininin canına salmag, can dermanı, derde salmag, dişini gısmag, gan salmag, ganına beleşdirmek, ganad vermek, ġéyret ganı kaynamag, gulaḫ batmag, gözi gaşına girmek, ses vermek, şal sallamaḫ, yaman güne salmag.*

Şehriyar'ın duygu dolu, lirik üslubunda günlük konuşma dilinin ürünü olan deyimlere de yer veriyor olması, şiir dilini halkın diline yakınlaştırdığını ve halkın diline verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Adıgüzel, Hüseyin, *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazinemiz,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Akdoğan, Yaşar, *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*, Beşir Yayınevi, İstanbul, 1999. Albayrak Hacaloğlu, Recep, *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu,* Ankara, 1992.

Aksan, Doğan, "Deyimler", *Türkçenin Sözvarlığı,* Engin Yayınevi, Ankara, 2006.

Aksan, Doğan, *Türkçe'nin Gücü,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II Deyimler Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

Almaz, Hasan, *Şehriyâr'ın Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinin Özellikleri,* Harran Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlı Urfa, 1997.

Altaylı, Seyfettin, *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*, 2 cilt, Prestij Matbaası, Ankara, 2005.

Ateş, Ahmet, *Şehriyâr ve Haydar-Baba'ya Selâm*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1964.

Axundov, Ağamusa, *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*, I-IV cilt, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Bakı, 2006.

Barutcu Özönder, Sema, "Eski Türklerde Dil ve Edebiyat", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 3, 2002, s. 481-501.

Bozkurt, Fuat, *Türkiye Türkçesi,* Cem Yayınları, Ankara, 1995.

Doerfer, G., "Azeri (Āḏāri) Turkish", *Encyclopædia Iranica,* Edited by Ehsan Yarshater, Vol. III, Routledge&Kegan Paul, London, 1989, s. 245-248.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Türk Dili Temel Kitabı Herkes İçin Türk Dili*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2020.

Ergin, Muharrem, *Azeri Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Yayınları, İstanbul, 2007.

Gedikli, Yusuf, *Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996.

Gencan*,* Tahir Nejat, *Dilbilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1971.

Hatiboğlu, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.

Hengirmen, Mehmet, *Dilbilgisi ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü,* Engin Yayınları, Ankara, 1999.

Heyet, Cevat, "Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, 2004, s. 7-19.

Heyet, Cevat, *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihî Seyri*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 248.

Karaağaç, Günay, *Anlam Bilimi ve İletişim*, Kesit Yayınları, Ankara, 2014.

Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi,* İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1992.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Korkmaz, Zeynep, *Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Özdemir, Emin, *Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

Püsküllüoğlu, Ali, *Türkçe Deyimler Sözlüğü,* Arkadaş Yayınları, Ankara, 1995.

Sarıçiçek, Mümtaz, "Şehriyar'a Selam Haydar Baba'ya Selam'ın Ontolojik Tahlili", *Turkish Studies,* 3/7, 2008, s. 580-591.

Seyhan Alışık, Gülşen, "Azerbaycan Türkçesi", *Türkler Ansiklopedisi,* (Türkler ve Türk Tarihi Özel Sayısı), C. 19, 2002, s. 227-243.

Topaloğlu, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989.

Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2002.

Zeynalov, Ferhat, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, T.T. Akt. Yusuf Gedikli, Cem Yayınları, İstanbul, 1993.

DERGİYİ YAŞAT Kİ EDEBİYAT YAŞASIN!

Dergimize Hemen
Abone Olmak İçin

www.ihlamur.com.tr

www.ihlamurkitap.com

www.ihlamurdergisi.com

"Benim vatanımın sınırları

Edirne'den başlayıp Hakkâri'de bitmez!

Benim vatanımın sınırları,

Türkçe konuşulan her yerde başlar,

Türkçe konuşulan her yerde biter."

Ömer Seyfettin

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI

2021 yılı Türkiye'de Yunus Emre ve Türkçe, Kazakistan'da da Jambıl Jabayulı yılı ilan edildi. İçinde bulunduğumuz ve sonlarına yaklaştığımız bu yıl aynı zamanda Sovyet Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından bağımsızlığına kavuşan beş Türk cumhuriyetinin bağımsızlıklarının da 30. yılıdır. Bu vesileyle "Ses Bayrağımız Türkçe'nin" medeniyet dili kimliğini dünyaya duyurmak amacıyla Türk Dünyası Edebiyatı Kitabı, Türkiye Dışındaki Modern Türk Edebiyatı adıyla bir armağan kitap hazırlandı ve bağımsızlıklarının 30. Yılını kutlayan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinin bağımsız birer devlet olmalarının 30. yılına armağan edildi.

Elinizdeki bu çalışmada Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları alanının duayen ismi Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ile yapılan söyleşiden en genç araştırmacıların kaleminden çıkan incelemelere kadar pek çok yazıyı bulacak, pek çok yazar, şair ve dram yazarı ile tanışacaksınız. Türk dünyası edebiyatının son 150 yılı ile sınırlı bu çalışma ile sadece 1991'de bağımsız olan beş Türk cumhuriyetinin değil tüm sahaları ile Türkiye dışındaki Türk edebiyatının tamamı ile ilgili çalışmaların kitabın kapsamına dâhil edildiğini göreceksiniz.

Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ

IHLAMUR
Anma ve Armağan
Kitaplar Dizisi